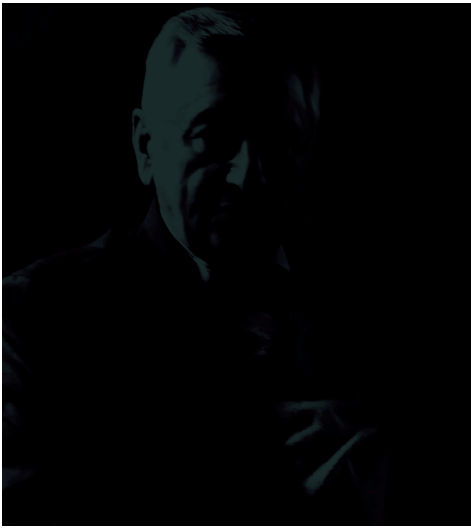


Bu il Əli Rza Xələflinin nəşr olunan yeni kitablarına baxıram: «Dönməzlik yolu», «Dağlarda duman qaldı» poetik əsərlərinin toplandığı kitabları diqqətlə oxumuşam. Və bu kitablara ön söz də yazmışam. Doğrudur, Ə.R.Xələfli birinci növbədə şairdir. Və mənim üçün onun poetik kitabları xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Amma dövrümüzün tanınmış ədibi kimi o, oxucu düşüncəsində həm də tənqidçi və publisist kimi də öz yerini tuta bilib.

Bu il Ə.R.Xələflinin tanınmış yazıçı-publisist Şəfəq Nasirin istedadlı yazıçı-tədqiqatçı İsxan İsxanın və eləcə də bir sıra tanınmış şairlərin sənət örnəklərini tədqiq edən, yüksək əyarla dəyərləndirən yazılarının toplandığı kitablar da diqqətimdən kənar olmayıb.



**Elçin MEHRƏLİYEV,**  
filologiya elmləri doktoru  
yazıçı

ardıcılıq ona imkan verir ki, bədii faktı yerinə görə həyat və zaman həqiqəti ilə müqayisəyə çəksin.

Onu da deyim ki, mən Ulduz Qasımı hələ ötən əsrin 80-ci illərindən tanıyıram - «Azərbaycan gəncləri» qəzetində işlədiyim dövrdən. O vaxt U.Qasım jurnalistika fakültəsinin tələbəsi idi. Yazı bilən, qələm işlədə bilən istedadlı tələbə kimi müəllimlərin diqqətini cəlb etmişdi. Yəqin ki, elə bu səbəbdən də iş yerimə gəlib haqqında yazmaq istədiyini bildirmişdi. O vaxt bir səmimi təvazökarlıq vardı. Mən də elə bu təvazökarlıq hisslərinin təsiri altında haqqında yazmağın hələ tez olduğunu ona bildirsəm də, inadından dönmədi. O dövrün iş şəraitinə uyğun olaraq qısa müddət ərzində söhbətimizin təəssüratı əsasında «Müxbir» jurnalında çox səmimi bir yazı ilə çıxış elədi. Yeri gəlmişkən bunu da deyim ki, bu gün həmin jurnalın yaşarı ənənələri əsasında yeni nəşri mətbuatımız üçün çox dəyərli olardı.

Əlbəttə, sözümdə bəzi dəyil, əsas odur ki, Ulduz İmanova (bəli, o vaxt soyadı belə gedirdi) ilk gəncliyindən sözünə inamlı idi. Söz onun varlığında xüsusi cazibə qüvvəsi kimi təzahür edirdi. O, yazmaq, yaratmaq üçün can atırdı və kifayət qədər yazı təcrübəsi də vardı. Hələ universitetin jurnalistika fakültəsinə qəbul olunana qədər doğulub böyüdüüyü Cəbrayıl rayonunda dərc olunan «Kolxozçu» qəzetində və bəzi respublika qəzetlərində də yazıları nəşr olunmuşdu.

Ulduzun seçdiyi mövzuya münasibəti maraqlı idi. O, konkret faktdan danışsa da, faktın imkan verdiyi isti-

Xüsusilə, onun 2015-ci ildə nəşr olunan «Tələbə gündəliyi» sentimental povesti (bəzi müəlliflər onu roman adlandırırlar) göstərdi ki, ədəbiyyatımıza çox istedadlı bir müəllif gəlib. Qəhrəmanlarının psixoloji həssaslığı ilə dünya ədəbiyyatının maraqlı örnəklərini yada salan bu əsər yəqin ki, zaman-zaman oxucuların maraq dairəsində olacaq. Bu əsərin yazıçı həssaslığı ilə qələmə alınması göstərdi ki, oxucular çox istedadlı bir yazıçının ədəbi debütü ilə qarşılaşıblar.

Ulduz Qasım canlı romanlar müəllifidir. Yəni onun qələmə aldığı əsərlərin hər birində həyatın ürək döyüntülərini hiss etmək mümkündür. İlk irihəcmli romanı - «Qürbət zöhrəsi» artıq onun bütün varlığı ilə ədəbiyyatda olduğunun göstəricisi idi. Bu əsər müəyyən mənada məişət mövzusunda yazılmış əsər kimi xarakterizə olunsay da, artıq müəllifin «Qarabağnamə» salnaməsinə başladığının da təsdiqi idi. Doğrudur, əsərin əsas məğzi iki ailənin timsalında Azərbaycan ailə-məişət mühitindəki təzadlı tərəfləri göstərməklə bağlıdır. Ancaq hadisələr elə istiqamətdə inkişaf edir ki, ailələrin mənəvi mühitlərlə bağlı gərginliklər arxa plana keçir. Tarix Azərbaycan üçün yeni sürprizlər hazırlamaqda idi. Bu, Qarabağın erməni faşistləri tərəfindən işğalında üzə çıxan sürprizlər oldu. İnsanlar yer-yurdlarından didərgin oldular. Əsaslı əxlaqi-mənəvi dəyərlər aşınmaya məruz qaldı. Hər kəs sağ qalmaq uğrunda mübarizəni həyat amalına çevirdi. Bəli, bu, böyük tarixi faciə idi. Ulduz Qasım da «Qürbət zöhrəsi» əsərinin sonluğuna

çıdır. Təsvir etdiyi adamları qanına, iliyinə qədər tanıyır. Onların hansı əxlaqi-mənəvi keyfiyyətlərin sahibi olduğunu yaxşı bilir. Onun şəərə qarşı vuruşan xeyir qəhrəmanı cismən zəif olsa da, mənəvi-psixoloji baxımdan kifayət qədər güclüdür. Və belə bir obrazı biz «Qürbət zöhrəsi»ndə bütün aydınlığı ilə görürük. «Qürbət zöhrəsi»nin hər tərəfdən mənəvi-psixoloji zərbələr dəyşə də, o parlaqlığını itirmir, odunu-atəşini axıracan qoruyur». Burada Qürbət zöhrəsi konkret olaraq əsərin qəhrəmanıdır. Zöhrənin təbiət etibarını ilə dözümlü, xüsusilə, bir ana olaraq fədakarlığı ailə mahiyyətinin nə demək olduğuna vəqifliyi onu son nəticədə bütün çıxılmazlıqlardan yuxarıya qaldırır. Biz Zöhrəni əsərin sonunda layiq olduğu uralıqda görə bilirik. Müəllifin təhlilə çəkdiyi əsərlərdən biri də Ulduz Qasımın şərikli müəlliflə qələmə aldığı «Açılmayan sirlər» romanıdır. Doğrudur, «Yazıçının vətən dağı» kitabının müəllifi bu əsəri bir nəslin şəcərə yolu kimi xarakterizə edir. Ancaq bu əsərdə də psixoloji toqquşmalar həyatın gətirdiyi çətinliklərə qarşı dözümlü və dözümsüzlük motivləri kifayət qədər aydın təsvir olunub. Əslində, bu əsəri də Azərbaycan xalqının faciələrlə dolu tarixinin bir hissəsi hesab etmək olar. Xüsusilə, onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu əsərdə də qalib mənəvi saflığı ilə cəmiyyətə örnək olan tərəfdir. Demək, kim haqlıdırsa, son nəticədə qalib də odur.

Müəllif «Yazıçının vətən dağı» kitabının birinci cildinin sonuna «Ayrılıq təəssüratı» adlı bir esse yazıb. Bu essədə bir tədqiqatçı olaraq Ə.R.Xələfli müəllifin mənəvi mühitinə bağlılığını əks etdirib. Həqiqətən insan ünsiyyət bağladığı, doğma-laşdığı kimsədən asanlıqla ayrılıq bilmir. Ə.R.Xələfli də «Yazıçının vətən dağı» kitabının birinci cildinin son səhifələrini yazıçıya bağlı olduğunu göstərən notlarla başa çatdırır.

Bütün hallarda əsər yazıçı və oxucu münasibətindən daha yuxarıda dayanır. Demək, tənqidçi də, əsər haqqında fikir söyləyənlərin hamısı da yazıçı və oxucu münasibətlərinin fəvqündədir. Bir sözlə, yazıçının kimliyi oxucu üçün onun əsəri ilə müəyyənleşir. Əgər əsər oxucunun hisslərini səfərbər edərsə, onun duyğularını cazibəsinə alırsa, demək, yazıçı ilə oxucu arasında qeyri-adi gücdə bir bağlılıq yaranmış olur. Sözümlə, sənətin dəyərləndirilməsi zövqlü oxucudan çox asılıdır. Bəzən olur ki, ədəbi tənqid əsəri lap etirazla qarşılasa belə, oxucu əsərə marağı ilə həyat verə bilər.

Yəqin ki, oxucunun təbiətinə daxil ola bilən əsər bir canlı varlıq olaraq belə bir iddiada ola bilər ki, o, tənqidçiyə möhtac deyil. Amma ədəbi tənqid də nə əsər üçün, nə də konkret əsərin oxucusu üçün yazmır. Bütövlükdə ədəbi tənqid bədii əsəri xammal kimi götürərək cəmiyyət üçün yazır, cəmiyyətin mənəvi təkamülünə xidmət üçün yazır.

Demək, tənqidçi nə əsər, nə də oxucu üçün hesabat vermirdir. O, özünün estetik düşüncələrini elmi, ədəbi qənaətlərini cəmiyyətlə bölüşür.

Şübhəsiz, «Yazıçının vətən dağı» əsəri nə Ulduz Qasım üçün, nə də onun oxucusu üçün yazılmayıb. Bu kitab cəmiyyət üçün yazılıb. Yəqin ki, cəmiyyət «Yazıçının vətən dağı»nda öz həqiqətlərini görə biləcək.

05.12.2022

# YAZIÇININ VƏTƏN DAĞINDA

Mən onun ədəbi-publisistik yaradıcılığında əsas xüsusiyyət kimi diqqətə çəkəcəyim bir cəhəti oxuculara çatdırmaq istərdim; o, tədqiq etdiyi, öyrəndiyi müəlliflərin yaradıcılığını diqqətlə araşdırır. Ən başlıcası, öz araşdırmalarında bədii həqiqətlə həyat həqiqətini özünəxas bir üslubla müqayisəyə çəkir. Zənnimcə, bu da onunla bağlıdır ki, müəllif hər hansı bir əsərin qaynağının həyat olduğunu əsas tutur. Ə.R.Xələflinin istər Ş.Nasirin yaradıcılığını araşdıran tədqiqat əsərində, istərsə də İ.İsxanın hekayələrini ədəbi-tənqidi müstəviyə gətirən qeydlərində biz bədii həqiqətlə həyat həqiqətinin davamlı şəkildə müqayisəsini görürük. Müəllif bütün bədii həqiqətləri həyat həqiqətləri ilə tutuşdurur. O şey ki həyatda mümkün deyil, bunu bədii həqiqətdə də mümkün hesab etmir.

Görkəmli ədəbiyyatşünas-tənqidçi Bəkir Nəbiyev bədii əsərlərin ədəbi-tənqidi müstəviyə çəkilməsində fakt və bu faktı yaradan şəraiti xüsusilə diqqətdə saxlayırdı. Görkəmli tənqidçinin qənaətinə görə bədii fakt həyat həqiqəti ilə, yəni həyat faktı ilə təsdiqlənmirsə, bunun uğurunu mübahisəli hesab edir və bu barədə ayrı-ayrı yazılarında da fikirlərini bildirirdi.

Mən Ə.R.Xələflinin yazıçı Ulduz Qasımın nəşr yaradıcılığını ədəbi-tənqidi düşüncələr müstəvisinə gətirən tədqiqatını diqqətlə oxuyuram. Müəllif tanınmış yazıçının yaradıcılıq yolunu xronoloji ardıcılıqla izləməyə üstünlük verir. Bu xronoloji



qamətlərə də yön tuta bilirdi. Bu, mənim o vaxtkı gənc jurnalist U.Qasımın qeydlərindən aldığım təəssüratın nəticəsidir.

Zaman durğun deyil, vaxt ötdükcə zamanı yaşayan insanın özü də nəinki təkcə yaş ilə, həm də mənəvi mühiti ilə böyüyür. Tələbəklik dövründə məhsuldar yazan, yaradan Ulduz İmanovanı sonralar mən bir müddət görə bilmədim. Ara-sıra haqqında məlumat alırdım. Bilirdim ki, Rusiyada yaşayır, Azərbaycanla da əlaqəsini üzüməyib. Nəhayət, yeni əsrin ilk çağlarından maraqlı əsərləri ilə öz imzasını oxucuların yaddaşında təzələdi. Bir-birinin arxasınca yeni kitabları nəşr olunmağa başladı.

doğru artıq bu faciənin danılmaz olaylarını yazısına gətirməkdə idi. Romanın sonluğuna aid olan səhifələrdə Qarabağın işğalını xarakterizə edən motivləri bütün ağı-acıları ilə müəllifin reallığı əks etdirən təsvirlərində görə bilirik.

Böyük faciə hər kəsin həyatında özünü bir cür göstərir. Ulduzun mənsub olduğu ailə işğalın dəhşətlərini mərədanəliklə qarşılayır. Zənnimcə, bu ailə Azərbaycan xalqının yaşadığı faciələrə dözümlü göstərmək baxımından kifayət qədər əsaslı örnəkdir. Ancaq əsərin tənqid hədəfi olan ailə Qarabağın işğalı ilə gələn məşəqqətlərə normal dözümlü göstərə bilmir, insani sifətlərini itirirlər. Başqalarına qarşı aqressiya göstərir, kiminsə haqqını mənimsəməklə vəziyyətdən çıxmağa çalışırlar. Bütün bunlar yazıçı üçün cəmiyyətin təbiətini göstərmək baxımından tutarlıdır. Faktlarda müəllif idealizə etdiyi ailənin timsalında cəmiyyəti uralığa çağırır.

Müəllifin «Ayrılıq təəssüratı» adlı essəsindən bir parçaya diqqət etmək yerinə düşər: «Ulduz bədii yaradıcılığında insan xislətlərinin ən həssas tədqiqatçılarından biridir. O, xeyir və şərin bir-birinə qovuşuq halda necə yaşamasını, ümumiyyətlə, necə yaşaya bilməsini araşdırır-araşdırır həyatın dolaşmış kələfini çözümlərini yaradır. Bunun üçün onun kifayət qədər xammal ehtiyatı, yəni həyatı müşahidələri var. Ulduz Qasım yaradıcılığa həyatdan və ən başlıcası, öz həyatından gələn yazı-